

25η ΜΑΡΤΙΟΥ 1821 - 1η ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1955

Μέσα στη συνείδηση του νέου ελληνισμού ή 25η Μαρτίου είναι διπλή επέτειος: Του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου και της Έθνεγερσίας του 1821. Θρησκευτική γιορτή ή πρώτη, έθνική ή δεύτερη· ή Έκκλησία και το Έθνος γιορτάζουν μαζί. Η 25η Μαρτίου είναι ή επέτειος της προαγγελίας της χριστιανικής απελευθέρωσης από την άμαρτία και της ελληνικής απελευθέρωσης από την τουρκική δουλεία, και υπενθυμίζει το άρμονικό συνταίριασμα του Έλληνισμού με το Χριστιανισμό, των δυο αυτών αξιών που αποτελούν τον πυρήνα του μεσαιωνικού και νεότερου πολιτισμού μας.

Παρ' όλο που το αρχαίο διονυσιακό στοιχείο της ζωής, το ελληνικό πνεύμα όπως εκδηλώνεται στην αρχαία φιλοσοφία και τέχνη, και ο αρχαίος ελληνικός προορισμός του ανθρώπου δεν έχουν σχέση με την αύστηρή εγκράτεια, το δόγμα, την έλλειψη φυσικής χάρις στην τέχνη και με το μεταφυσικό προορισμό του ανθρώπου, αξίες και στοιχεία χριστιανικά, έντουτοις ή ιστορική μοίρα του έθνους του επιφύλασσε να συμφιλιώσει και να συζεύξει τον Έλληνισμό με το Χριστιανισμό, που άρχισαν τή συμπόρευσή τους μέσα στο χρόνο σαν μιὰ αδιάσπαστη εθνικοθρησκευτική ένότητα, για ν' αντιμετωπίσουν, θά έλεγε κανένας, τις αντιξοότητες της μοίρας του έθνους, που άναφάνηκαν μέσα στην ιστορική του πορεία.

Κατά τους τέσσερις σχεδόν αιώνες της δουλείας των Έλλήνων κάτω από τον τουρκικό ζυγό ο ρόλος της Έκκλησίας υπήρξε άξιόλογος. Τά «κρυφά σχολεία» οργανώθηκαν από ιερείς και μοναχούς και χάρη σ' αυτούς διατηρήθηκε ή συνέχεια της παιδείας στο υπόδοιλο γένος. Η διατήρηση της παιδείας βοήθησε να μείνουν οί ψυχές των Έλλήνων άδούλωτες. Διότι με την παιδεία προσφέρονταν στα έλληνόπουλα ή γλώσσα, ή θρησκεία, οί παραδόσεις, τὰ ήθη και έθιμα των προ-

ΠΕΤΡΟΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΗΣ

γόνων τους, στοιχεία βασικά για τή διατήρηση της συνείδησης της εθνότητας. Έξάλλου ή παιδεία με την Ιστορία έδινε προς μίμηση τὰ ήρωϊκά παραδείγματα των προγόνων, που πάντα άγωνίστηκαν για τήν άνάκτηση της έλευθερίας τους, στηριζόμενοι κατ' άνάγκη, τς πιό πολλές φορές, στις δικές τους δυνάμεις. Τόσο δέ ή συνείδηση της εθνότητας, όσο και ή γνώση της Ιστορίας υπήρξαν πνευματικά υπόθαθρα πάνω στα όποια στηρίχτηκε ή ώρίμανση της ιδέας της έξέγερσης.

Η άνάληψη της ευθύνης της παιδείας από την Έκκλησία ήταν μιὰ ιστορική, κατά κάποιον τρόπο, άνάγκη. Οί καταλληλότεροι για ν' αναλάβουν τήν παιδεία και τή διατήρηση της εθνικής συνείδησης ήταν οί εκπρόσωποι της Έκκλησίας, ιερείς και μοναχοί, λόγω της σχετικής τους μορφώσεως. Η Έκκλησία όμως δεν ήταν από τήν αρχή προορισμένη να μεταδώσει γνώσεις κοσμικές και έθνικo φρονηματισμό. Αντίθετα, κύριος σκοπός της Έκκλησίας ήταν να διδάξει τς χριστιανικές αλήθειες και να διατηρήσει τήν πίστη των χριστιανών σ' αυτές και στο Θεό. Με τήν υποδούλωση των Έλλήνων στους Τούρκους ή διατήρηση της πίστης στο Θεό βοηθούσε στη διατήρηση της πίστης στην απελευθέρωση του γένους. Γιατί από τους Βυζαντινούς χρόνους οί δυο έννοιες της πατρίδας και της θρησκείας είχαν συνδεθεί αδιάσπαστα, από τή μιὰ λόγω των συνεχών άγώνων του Βυζαντινού κράτους έναντίον των έξωτερικών του έχθρών, κι από τήν άλλη λόγω της έντονης θρησκευτικότητας του Βυζαντίου. Μετά τήν Άλωση ο άνώυμος ποιητής γράφει:

«Σώπασε, κυρά Δέσποινα, και μήν πολυδακρύξης»

πάλι με χρόνους, με καιρούς, πάλι δικάσας είναι».

Μέσα στη συνείδηση του Βυζαντινού έλληνισμού ή Θεοτόκος είναι ο κύριος προστάτης του έθνους, και γι' αυτό ο έλληνισμός, μετά την "Άλωση, φαντάστηκε τή Θεοτόκο να λυπάται για τήν έθνική συμφορά, δημιουργώντας το θρύλο τής δακρυσμένης εικόνας. Μέσα δέ από τήν παρηγόρηση, που ο ποιητής άπευθύνει στη Δέσποινα, είναι ο ίδιος που άντλεί παρηγορία και άνανεώνει τήν έλπίδα του στην άπελευθέρωση, και όχι μόνο αυτός, αλλά και όλοι οι "Έλληνες, που είδαν τὸ πιὸ πάνω δίστιχο σάν κάτι που εξέφραζε τὸς δικούς τους καημούς και τὶς δικές τους έλπίδες. Γιατί, βέβαια, ή Θεοτόκος δέν χρειάζεται παρηγορία!

Ήταν ανάγκη, λοιπόν, μέσα στη ζοφερή δουλεία να διατηρηθεί και να ένταθεί ο δεσμός πατρίδας και θρησκείας, για να μην πεθάνει ψυχικά τὸ γένος. Και έγινε ὅ,τι επέβαλλε ή ιστορική περίσταση: Οί ραγιαδες από τήν πίστη τους στὸ Θεὸ άντλούσαν τήν πίστη τους στην έθνική τους έπιβίωση, γιατί ο Θεὸς πάντα αγαπά τὸ έθνος τους!

Πλησιάζει ο καιρὸς που οί "Έλληνες θά ξεγερωθὸν για να έπιτελέσουν τὸν προορισμό τους μέσα στην ιστορική τους άνέλιξη. Ίδρύεται στὸ έξωτερικὸ ή Φιλική Έταιρεία, με σκοπὸ να μυήσει τὸς "Έλληνες στὰ έπαναστατικά της σχέδια και να συντονίσει ὅσες δυνάμεις έχει τὸ έθνος για τή μεγάλη εξέγερση.

Τὸ κλίμα στην Εὐρώπη δέν είναι εὐνοϊκὸ για τέτοιες ξεγέρσεις, γιατί ή 'Ιερή Συμμαχία κρατεί κάτω από τήν έξουσία της τὸς Εὐρωπαϊκὸς λαὸς και δέν τής σφύρει να χάσει τήν έπιρροή της πάνω σ' αὐτούς.

Οί μορφωμένοι "Έλληνες τοῦ έξωτερικοῦ εκδίδουν σὲ μεταφράσεις έργα τῶν αρχαίων 'Ελλήνων συγγραφέων και τὰ διαδίδουν στὸν υπόδουλο έλληνισμό, για να τὸ δείξουν ἀπὸ ποιὸς κατάγεται, τί κληρονόμησε ἀπ' αὐτούς και ποιές ὑποχρεώσεις έχει ἀπέναντί τους. Οί πλούσιοι "Έλληνες, έμποροι κυρίως, στέλλουν χρήματα στη σκλαβωμένη πατρίδα, για να ὀργανωθεί ο άγώνας.

Στην Ελλάδα ο Ρήγας γράφει τὸ θούριο, μιὰ πρόσκληση για εξέγερση που άπευθύνε-

ται σ' ὄλους τὸς υπόδουλους λαὸς τής Βαλκανικής, ακόμα και στοὺς Τούρκους τής Μικρᾶς Ἀσίας και τής Αἰγύπτου, που δυσαρεστήθηκαν με τὸ Σουλτάνο και έπαναστάτησαν εναντίον του. Τὸ περιεχόμενο τοῦ θουρίου, σὲ συνδυασμὸ με τὸ ρυθμὸ του, τοῦ έδωσε τὸ χαρακτήρα τοῦ πολεμιστήριου σαλπίσματος.

Τὸ πρώτο ξεκίνημα τοῦ άγώνα έγινε στίς παραδουνάβιες ήγεμονίες τής Μολδοβίας και τής Βλαχίας ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρο Ὑψηλάντη τὸ Φεβρουάριο τοῦ 1821. Πρωτοστατοῦσε και ἐδὼ ο έλληνισμὸς τοῦ έξωτερικοῦ, χωρίς να αποβλέπει σὲ ιδιοτελεῖς σκοπούς. Μέσα στην εξέγερση δέν ὑπῆρχε τίποτε που να μπορούσε να άποτελέσει προσωπικὸ ὄφελος τῶν 'Ελλήνων τοῦ έξωτερικοῦ, γιατί αὐτοὶ τὰ είχαν σχεδὸν ὅλα: Οί έμποροι είχαν χρήματα, οί στρατηγοὶ τοῦ τσάρου και οί ήγεμόνες τής Μολδοβλαχίας είχαν αξιώματα και θέσεις. Έπομένως ιδεολογικά ήταν τὰ κίνητρά τους, και σκοπὸς τους ή άπελευθέρωση τής σκλαβωμένης πατρίδας.

Τὸ κίνημα άπέτυχε, αλλά λίγες μέρες ὕστερα ξεσηκώθηκαν οί "Έλληνες τής κυρίας Ελλάδας, που ή ζωή τους είχε γίνει άδίωτη κάτω ἀπὸ τὸν τουρκικὸ ζυγὸ και είχαν ἔτσι πιὸ άμεσους λόγους να ξεσηκωθὸν παρὰ οί "Έλληνες τοῦ έξωτερικοῦ. Τήν 25η Μαρτίου 1821 ο έπίσκοπος Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς εύλογεί τή σημαία τοῦ άγώνα και τήν ὕψώνει στη μονή τής Ἀγίας Λαύρας. Ἀπὸ τήν Πελοπόννησο, ὅπου γίνονται οί πρώτες ξεγέρσεις, τὸ κίνημα εξαπλώνεται σ' ὅλη τήν Ελλάδα παρ' ὅλες τὶς σφαγές αθῶνων, άρπαγές περιουσιῶν, βεβηλώσεις ναῶν και άλλες βιαιότητες με τὶς ὁποῖες ή Ὑψηλὴ Πύλη άντιδρά σὲ κάθε κατὸρθωμα τῶν 'Ελλήνων.

Οί θυσίες τῶν 'Ελλήνων στὸν άγώνα ήταν τεράστιες. Ἴσως ή μάζα τοῦ λαοῦ, συνεπαρμένη ἀπὸ τὸν ένθουσιασμὸ τοῦ άγώνα, να μὴ μπόρεσε ἀπὸ τήν αρχή να συνειδητοποιήσει τὸ μέγεθος τῶν θυσιῶν που θά πρόσφερε στὸ βωμὸ τῶν ιδανικῶν της. Ἡ συνειδητοποίηση ήλθε με τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου, ἐνὼ οί αρχηγοὶ τοῦ άγώνα και οί πιὸ μορφωμένοι "Έλληνες είχαν περισσότερες δυνατότητες να προβλέψουν ἀπὸ τήν αρχή ποιές θυσίες θά απαιτοῦσε ο άγώνας. Πάντως ὅπου ὑπῆρξε έπίγνωση τῶν θυσιῶν, αὐτή

προσδίδει περισσότερη τιμή σ' όσους τήν είχαν και τόλμησαν νά ριχτούν στο δύσκολο άγώνα συνεχίζοντάς τον ως τò τέλος.

Ό ελληνικός άγώνας είχε και τὰ μελανά του σημεία. Ό ίσχυρισμός για τò αντίθετο θά ήταν ιστορική ανακρίβεια. Άρκετές φορές οί άπομικές φιλοδοξίες, τὰ προσωπικά πάθη και ή μισαλλοδοξία άμαύρωσαν τις επιτυχίες του άγώνα. Αυτό θά μπορούσαμε, ως ένα βαθμό, νά τò δεχτούμε σαν φυσιολογικά αναπόφευκτο, αν λάβουμε υπ' όψη τήν όξυνση τών παθών και τή χαλάρωση τών ήθών σαν συνεπακόλουθα κάθε πολεμικής άτμόσφαιρας.

Τή χαριστική βολή έναντίον τών Τούρκων δίνουν οί ένωμένοι στόλοι τής Άγγλίας, τής Γαλλίας και τής Ρωσίας στή ναυμαχία του Ναυαρίνου. Παρ' όλη τή σημασία του γεγονότος, δέν θά πρέπει, νομίζω, νά τήν υπερτονίσουμε. Άς μή ξεχνούμε ότι τή στάση τών τριών μεγάλων δυνάμεων υπαγόρευαν τὰ συμφέροντά τους. Άραγε όμως ό ελληνικός άγώνας δέν συνέβαλε, κατά κάποιο τρόπο, σ' αυτή τή στάση τών υπερδυνάμεων, παίζοντας ένα ρόλο ακόμα και στή διαμόρφωση τών συμφερόντων τους κατά τή δεδομένη ιστορική ώρα;

Με τήν επέτειο τής 25ης Μαρτίου 1821 γιορτάζουμε και τήν επέτειο τής 1ης Άπριλίου 1955, μέρα που οί Έλληνες τής Κύπρου έξεγέρθηκαν έναντίον τών Άγγλων κυριάρχων του νησιού. Και τις γιορτάζουμε μαζί, όχι μόνο γιατί οί δυο επέτειοι απέχουν μόλις έφτά μέρες, αλλά και διότι πολλά κοινά στοιχεία υπάρχουν στα αντίστοιχα γεγονότα.

Όπως είναι γνωστό ή Κύπρος ύποδουλώθηκε στους Τούρκους τò 1571, δηλαδή 118 χρόνια μετά τήν έναρξη τής ύποδούλωσης του έθνους στους Τούρκους. Οί Τούρκοι κράτησαν τήν έξουσία μέχρι τò 1878, όποτε πούλησαν τήν Κύπρο στους Άγγλους. Ό άπροθυμία τών Άγγλων ν' ανταποκριθούν θετικά σέ διάφορα αίτήματα τών Κυπρίων, που είχαν αρχίσει νά προβάλλονται επιτακτικά σχεδόν από τις αρχές του αιώνα μας, όδήγησε τόν Κυπριακό λαό στήν έξέγερση του Όκτώβρη του 1931, στο ένωτικό δημοψήφισμα του Γενάρη του 1950, και τέλος στήν άπόφαση διεξαγωγής άπε-

λευθερωτικού άγώνα που κράτησε τέσσερα χρόνια (1955—59).

Οί θυσίες που πρόσφερε ή Κύπρος στο βωμό τής έλευθερίας της ήταν μεγάλες: Καταδικές σέ θάνατο και άπαγχονισμοί, νεκροί σέ μάχες, φυλακίσεις, κρατήσεις, βασανιστήρια. Δέν ήταν λίγο ν' αρνιέσαι τὰ δεκαεπτά ή τὰ είκοσί σου χρόνια και νά βγαίνεις άντάρτης στα βουνά μ' ένα όπλο και τήν άπόφαση (συνειδητή ή άσυνειδητή) νά πεθάνεις, αν τò άπαιτήσει ή ανάγκη. Για τειοτους νεκρούς νοιώθω κάποτε πως δέν είναι άρκετή ή έκφραση θαυμασμού ή ή έξύμνηση ή ή μεγαλόστομη και πομπώδης διακήρυξη ότι θά μιμηθούμε τò παράδειγμά τους.

Σαν άποτέλεσμα του άγώνα του 1955—59 ήταν ή «άνεξαρτησία» τής Κύπρου τò 1960, άνεξαρτησία όμως έξαρτημένη από τους Τούρκους. Ίσως νά ήταν μιá λύση άνάγκης. Ό πολυτάραχη ζωή τής Κυπριακής Δημοκρατίας, με κυριότερους σταθμούς τὰ γεγονότα του 1963, του 1967—68 και του 1972 άποκορυφώθηκε στα δραματικά γεγονότα του 1974 με τους τόσους νεκρούς, άγνοούμενους και ξεριζωμένους, που όδήγησαν τήν Κύπρο στή σημερινή κατάσταση που όλοι ζούμε.

Ό ουσία τής Ιστορίας τής Κύπρου από τὰ αρχαία χρόνια μέχρι σήμερα είναι ή έπικοινωνία τής Κύπρου με άλλους λαούς και ή σύγκρουσή της με αυτούς. Άν, παρ' όλα αυτά, ή Κύπρος διατήρησε τόν έθνικό της χαρακτήρα, ποιό είναι άραγε τò δικό μας ήθικό χρέος πρòς όλες τις γενιές που κατά καιρούς άγωνίστηκαν έναντίον τώτων έπιβουλών, και ιδιαίτερα άπέναντι στις πιò πρόσφατες, μιá και τò δικό τους άτέλειωτο έργο μäs βαραίνει τους ώμους; Βέβαια είναι ή συνέχιση του άγώνα για τήν ολοκλήρωση του έργου τους, ολοκλήρωση που θά μπορούσε νά συγκεκριμενοποιηθεί στήν άνατροπή τής σημερινής διχοτομικής κατάστασης. Αυτός ό άγώνας όμως πρέπει νά είναι συνειδητά άποφασισμένος από τόν καθένα και προγραμματισμένος νά γίνει από όλους. Αυτά σημαίνουν ότι άπαιτείται ένóτητα του λαού, που ίσως είναι ή μόνη έξγύηση για τήν επιτυχία αυτού του άγώνα. Ό ένóτητα όμως στήν Κύπρο είναι λέξη όχι μονοσήμαντη, αλλά πολυσήμαντη. Δηλαδή, ένw όλοι

μιλουν για τήν ανάγκη ένότητας, μ' αυτή τή λέξη δέν έννοούν όλοι τò ίδιο νόημα! Οί λόγοι γι' αυτό τò παράλογο μπορεί νά είναι πολλοί, και δέν είναι τής στιγμής αυτής νά διερευνηθοούν.

Τί είναι όμως ένότητα; Θα αφήσω τò στρατηγò Μακρυγιάννη, αγωνιστὴ καὶ ιστορικό του 1821, νά φωτίσει κάπως τò θέμα με τήν άπλή μὰ συνάμα δυνατή του γλώσσα, γιατί πιστεύω πώς ήταν ένας άληθινός πατριώτης:

«Τούτην τήν πατρίδα τήν έχομεν όλοι μαζί, και σοφοί και άμαθείς, και πλούσιοι και

φτωχοί, και πολιτικοί και στρατιωτικοί, και οί πλέον μικρότεροι άνθρωποι. "Όσοι αγωνιστήκαμεν, αναλόγως ό καθείς, έχομεν νά ζήσωμεν έδώ. Τò λοιπόν δουλέψαμεν όλοι μαζί, νά τήν φυλάμεν κι όλοι μαζί, και νά μήν λέγει ούτε ό δυνατός «έγώ», ούτε ό αδύνατος. Ξέρετε πότε νά λέγει ό καθείς «έγώ»; "Όταν αγωνιστεί μόνος του και φκιάσει ή χαλάσει, νά λέγει «έγώ». "Όταν όμως αγωνίζονται πολλοί και φκιάνουν, τότε νά λένε «εμείς». Είμαστε εις τò «εμείς» και όχι εις τò «έγώ»!

ΠΕΤΡΟΣ Π. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΗΣ